18. Laye-Hindu A. Nesuyitsydna samostiyna shkoda sered pidlitkiv spil'noty: rozuminnya "shcho" i "choho" samovryaduvannya / A. Laye-Gindhu & Schonert-Reichl, A. Kimberly // Zhurnal molodi ta yunosti. – 2005. – № 34 (5). – S. 447–457.
19. Spandler H. Khto bolyt' koho? Molodi lyudy, samoposhkodzhennya ta samohubstvo / H. Spandler. – Manchester : 42-ya vulytsya, 1996.
20. Pembruk L. R. Samostiynne poshkodzhennya – Perspektyvy z osobystoho dosvidu / L. R. Pembruk. – Chipmunka / Survivors Speak Out, 1994.
21. Farberov N. L. Bahato oblych samohubstv: nepryame samoruynivne povedinka / N. L. Farberov. – N'yu-York : McGraw-Hill International International Co, 1980.
22. Hawton K. Samozarazhennya i samohubstvo u pidlitkiv / K. Hawton, K. Sonders, R. O'Konnor // Lantset. – 2012. – № 379 (9834). – S. 2373–2382.

V. V. Nazarevich, O. V. Piasecka OSTRACIZED SIGNS OF TEENAGERS' AUTO-AGGRESSIVE BEHAVIOUR

The article reveals special aspects of the multifaceted adolescent self-harm phenomenon, the connection of self-harming behavior with depression of varying severity. The main attention is directed to the investigation of the self-injury acts causes, realized as a result of weakening of the instinct of self-preservation in combination with depressive affection. The article explores age characteristics of self-harmers in which auto-aggressive behavior initiates self-harming behavior.

In the article, an attempt is made to analyze the emotional, cognitive and behavioral structures of the individual, which influence the peculiarities of the ostracizing processes, as well as the psychological characteristics of people who are subjected to the phenomenon of social rejection. The work covers the main scientific views on the problem of ostracism, its role in the formation of xenophobic tendencies, emotional reactions and states, experiencing ostracizer, the role of psychological protective mechanisms, a sense of fear as the basic emotion of the rejection of "alien" individuals. It is indicated on the interdependence of socio-psychological factors of the environment and the formation of trends of personal rejection.

We can see further consideration of this problem in a more detailed study of the main criteria for xenophobic reactions that arise in the face of the threat of belonging, the alleged devaluation and the denial of relations, and the study of the interdependence of the number of open aggression and otracist tendencies in the context of xenophobic manifestations of society.

Keywords: ostracism, ostracizing, social isolation, intolerance, xenophobia, emotional states, acceptance, defense mechanisms.

УДК 159.923.5+316.624

В. Р. ПАВЕЛКІВ

DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi12.70

**ЗМІНИ РІВНЯ ВИРАЖЕНОСТІ ОСОБИСТІСНИХ ДЕСТРУКЦІЙ У
ПРЕДСТАВНИКІВ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР ПІСЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ПРЕВЕНТИВНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ**

У статті представлений науково-теоретичний огляд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі мінімізації проявів деструктивної та агресивної поведінки підлітків-неформалів.

Представлено трактування принципів, структури і змісту, методики впровадження та апробації комплексних інноваційних профілактичних та корекційних технологій, спрямованих на зниження рівня вираженості особистісних деструкцій у представників молодіжних субкультур.

Описано модель розвитку конструктивної поведінки у середовищі молодіжних субкультур. Отримано нові дані стосовно впливу цілеспрямованих методів психокорекції на мінімізацію проявів особистісних деструкцій у підлітковому віці. Виявлено особливості залучення однолітків, вчителів та батьків до профілактики та корекції деструктивних форм поведінки.

Ключові слова: підліток-неформал, субкультура, деструкція, агресивна поведінка, деструктивна поведінка, превенція, профілактика, психологічна корекція.

В статье представлен научно-теоретический обзор отечественных и зарубежных исследований, посвященных проблеме минимизации проявлений деструктивного и агрессивного поведения подростков-неформалов.

Представлены трактовки принципов, структуры и содержания, методики внедрения и апробации комплексных инновационных профилактических и коррекционных технологий,

направленных на снижение уровня выраженности личностных деструкций у представителей молодежных субкультур.

Описана модель развития конструктивного поведения в среде молодежных субкультур. Получены новые данные о влиянии целенаправленных методов психокоррекции на минимизацию проявлений личностных деструкций в подростковом возрасте. Выявлены особенности привлечения сверстников, учителей и родителей к профилактике и коррекции деструктивных форм поведения.

Ключевые слова: *подросток-неформал, субкультура, деструкция, агрессивное поведение, деструктивное поведение, превенция, профилактика, психологическая коррекция.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні та культурно-духовні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, негативно впливають на психологію людей, породжуючи тривожність і напруженість, озлобленість, жорстокість і насильство. Проблеми молоді акумулюються, загострюються, що веде до зростання відчуження молоді від суспільства, держави, родини. Одне з рішень цих проблем, як вважає молодь, – реалізація себе в системі молодіжних субкультур, тому стилю існування молодіжних субкультур властива опора на власний життєвий хронотоп, систему цінностей, стильовий дизайн. Однак, даний стиль існування молодіжних субкультур найчастіше вступає в протиріччя з діючими в суспільстві соціальними нормами.

Молоде покоління, яке опинилося перед обличчям складних і суперечливих суспільних процесів, виробило особливий захисний механізм і власні системи цінностей, альтернативні нормам панівної культури.

Диференціація соціально-економічних умов життя породжує розшарування суспільства, що є однією з основних причин фрустрацій підлітків і, як наслідок, обумовлює негативну реакцію і розвиток агресії, як способу захисту своїх ціннісно-орієнтаційних установок на життя, спонукає до участі у молодіжних субкультурах як протесту проти суспільних норм і правил.

Проблема впливу субкультур на процес формування деструкцій у підлітковому віці, зокрема деструктивної та агресивної поведінки, в соціумі посідає одну з головних сходинок до позитивного становлення індивіда у сучасному суспільстві. Виникає потреба пошуку адекватних психолого-педагогічних засобів впливу на цих дітей та корекції такої поведінки, зокрема розробку профілактично-превентивних та корекційних програм орієнтованих на попередження почуття соціального відчуження у молодих людей, розвиток якого стає причиною участі молоді в субкультурах негативного спрямування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у практику психопрофілактики та корекції агресивної поведінки осіб різного віку зробили вітчизняні вчені, зокрема О. Бовть, О. Дроздова, О. Запхляк, Т. Ларіна, О. Ляш, А. Мелоян, О. Мізерна, В. Шебанова та ін.

Дослідження присвячені проблемі діагностики, профілактики та корекції деструктивних форм агресії у підлітковому віці представлені у роботах психологів-науковців щодо, яких: Г. Абрамова, Б. Алмазов, Ю. Антонян, А. Бандура, В. Безпалько, І. Белінська, В. Бехтерев, Н. Бочкарьова, Б. Братусь, Г. Ващенко, Л. Виготський, О. Власова, В. Галузинський, А. Гоголева, Б. Євтух, М. Єнікеєв, В. Єрмаков, І. Зверева, В. Ілійчук, І. Кон, К. Левін, М. Левітов, Л. Леонова, А. Лічко, Н. Максимова, В. Москалець, Л. Орбан-Лембрик, З. Фройд, К. Хорні та інших.

Окремий блок досліджень, спрямованих на розширення наукового поля ювенальної проблематики, присвячений питанням соціальної превенції різних форм особистісних деструкцій у середовищі молодіжних субкультур зосереджений у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників: А. Бандура, А. Басс, З. Берковіц, Дж. Браун, В. Волков, Н. Гусева, О. Змановська, Ю. Клейберг, С. Кулаков, Г. Макартичева, Б. Матвеев, М. Мюррей, Є. Сидоренко, Е. Федосенко, К. Фопель, В. Чалідзе.

Незважаючи на високий теоретичний рівень проаналізованих нами досліджень – проблема профілактики та корекції негативного впливу субкультури на особистість підлітка залишається не вирішеною.

Формулювання цілей статті. Систематизація науково-психологічних знань щодо зниження рівня вираженості особистісних деструкцій підлітків-неформалів та емпіричне дослідження ефективності впровадження превентивно-корекційної роботи щодо зниження рівня деструктивної та агресивної поведінки представників молодіжних субкультур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати вивчення зарубіжних та вітчизняних практик реалізації профілактичних та психокорекційних програм і результати констатувального етапу дослідження рівня деструктивної агресивності у представників молодіжних субкультур стали підґрунтям для розроблення комплексної програми психокорекції агресивної поведінки підлітків-

неформалів. Створюючи програму, ми врахували світовий досвід профілактично-корекційної роботи і теоретичні позиції щодо компонентів корекційних програм.

У роботі з підлітками з підвищеною агресивністю в субкультуральному просторі потрібно дотримуватись як загальних принципів надання психологічної допомоги, так і принципів поведінкової корекції (рис. 1).

Реалізуючи принцип комплексності за О. В. Змановською, а саме організації впливу на різних рівнях соціального простору, при роботі з сім'єю підлітка варто дотримуватись наступних принципів:

- *етапність* (включає багато різних етапів, кожен і яких є послідовним та взаємодоповнювальним і допомагає багатогранно вивчити особистість для подальшого виведення відповідних критеріїв психологічного, психофізіологічного, соціального розвитку);
- *наступність* (необхідний об'єктивний зв'язок між новим і старим у процесі розвитку, який є фактором відтворення соціального статусу й потенціалу сім'ї, закономірною умовою цілісності й ефективності процесу розвитку та виховання, визначає логіку й послідовність становлення особистості на всіх вікових етапах);
- *системність* (розроблення сукупності заходів, необхідних для реалізації взаємозалежного розвитку і окремої особистості, і розвитку сім'ї загалом);
- *комплексність* (розроблення окремих, пов'язаних між собою елементів, які забезпечують досягнення підцілей, здійснюються відповідно до загальної мети);
- *нормалізація* (психологічно-педагогічні заходи та підходи, прийнятні в суспільстві, які сприяють максимальному наближенню способу життя сім'ї, яка має дитину з девіаціями, до способу життя сімей з дітьми з просоціальними формами поведінки);
- *інформаційно-методична допомога* (надання батькам необхідних знань, умінь та навичок щодо успішного функціонування, співпраці, міжособистісної взаємодії);
- *мультимодальність* (вивчення сім'ї на чотирьох рівнях – медичному, соціальному, індивідуальному, екологічному);
- *особистісна спрямованість* (орієнтація на конкретну особистість, індивідуальний підхід; виявлення та врахування конкретних особистісних особливостей певних осіб, які є центральною ланкою в сімейній системі на рівні всіх підсистем, акцентуація на особистісних ресурсах розвитку й саморозвитку);
- *науковість* (використання результатів супроводу для розроблення вдосконаленої програми супроводу) [5, с. 235-236].

У роботі з представниками субкультур важливо дотримуватися *принципу адресності*, особливо що стосується врахування соціальних характеристик, пов'язаних з типом субкультури, до якої належить підліток. Очевидно, що підходи до роботи з особами з різним рівнем інтелекту або з діаметрально протилежним соціальним статусом будуть суттєво відрізнятися. На це вказують дослідники субкультур Д. В. Парфенюк та Л. В. Шабанов. Так, Л. В. Шабанов стверджує, що молодіжні угруповання з більшою інтелектуальною спрямованістю мають статистично значимий позитивний зв'язок із соціальним статусом членів, які до них входять. Цілком природно, що інтелектуально розвинену молодь, котра має свій світогляд, систему цінностей, установок тощо і яка звикла як би там не було думати про те, що вона робить, легше переорієнтувати на більш соціально прийнятну діяльність. Для роботи з малоосвіченими, інтелектуально недалекими «гопниками», звиклими самостверджуватися за допомогою антисоціальної поведінки, необхідна розробка спеціальних програм з метою запобігання (або, принаймні, зменшення) девіантності та спрямування їхньої активності в соціально схвалювані форми [8, с. 20].

Тактика психотерапевтичних впливів повинна будуватися залежно від природи агресивної поведінки дитини. В одному випадку слід ігнорувати агресивну тенденцію і не фіксувати на ній увагу, в іншому – включити агресивну дію в контекст гри, надавши їй нового, соціально прийнятного сенсу, у третьому – не прийняти агресію і встановити заборону на подібні дії; в четвертому – активно підключатися до ігрової ситуації – до розгортання або «розтягування» агресивної дії, в основі якої лежить страх, і домагатися емоційно позитивного вирішення психодрами. Тому уявляється доцільним будувати психологічну корекційну роботу за різних форм агресивної поведінки з урахуванням особистісних особливостей підлітків.

Складання та реалізація психокорекційних програм повинні спиратися в кожному конкретному випадку на ту чи іншу теоретичну модель, власну концепцію психолога, враховувати особливості групи та її учасників тощо [4, с. 24].

Рис. 1. Характеристика соціально-психологічного супроводу щодо мінімізації деструктивно-агресивних конструкцій у процесі десубкультуризації

Вибір стратегії психокорекційної роботи з агресивними підлітками повинна будуватися, по-перше, виходячи з принципового взаємозв'язку внутрішньої (інтрапсихічної) і зовнішньої (психосоціальної) детермінації функціонування особистості. По-друге, враховувати закономірності процесу зміни поведінки, який включає стадії переосмислювання, обмірковування своєї поведінки, підготовку до її зміни, реалізацію і підтримання нового стилю поведінки. По-третє, психотерапевтичні дії повинні бути спрямовані на зміни у пізнавальній сфері особистості підлітка через переконання, навіювання, прояснення й інтерпретацію мало усвідомлюваних переживань.

Важливу роль у визначенні шляхів корекції деструктивної агресивності підлітків відіграє виділення чинників, які сприяють виникненню у них агресивних реакцій. Кожний окремих прояв агресивної реакції обумовлений, як правило, складною взаємодією біологічних, фізіологічних, психологічних та соціальних детермінант, при цьому значну роль у зародженні і формуванні готовності до агресії, а також у її реалізації відіграють ситуативні фактори [4, с. 26].

У випадку необхідності застосування поведінкової корекції потрібно дотримуватись принципів психокорекційної роботи (рис. 1).

На думку А. Петрової, психологічна корекція – це діяльність з виправлення (коригування) особливостей психічного розвитку особистості, які не відповідають «оптимальній» моделі загальноприйнятої системи [7, с. 58]. А.Осипова, вважає, що корекція – система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психології або поведінки людини за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу [6, с. 11].

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька напрямків корекційної роботи з агресивними підлітками: індивідуальна психокорекція та психотерапія; групова робота; поведінкова терапія; сімейна терапія [2; 3].

На практиці найчастіше використовується поєднання всіх напрямків, що дозволяє досягти максимального ефекту. При психологічній корекції, перш за все, необхідно з'ясувати причини і функції агресивної поведінки, динаміку її прояви.

Корекція агресивних проявів підлітка має бути спрямована на формування конструктивних способів взаємодії з оточуючими, навичок саморегуляції своєї поведінки, навчання контролю і управління гнівом, розвиток емпатії.

Організація психологічної корекції агресивної поведінки підлітків розпочинається з побудови моделі майбутньої діяльності. В. Долгова та Я. Латюшін пропонують в процесі моделювання формування емоційної стійкості виходити з властивостей системності досліджуваного явища [1, с. 39].

Одним з принципів корекційної роботи є принцип єдності діагностики і корекції, який свідчить про те, що ефективна корекція може бути побудована лише на основі ретельного і всебічного психологічного обстеження, в той же час найточніші і глибокі діагностичні дані безглузді, якщо вони не супроводжуються продуманою системою психолого-педагогічних корекційних заходів. Тому необхідно проводити первинну (до реалізації психокорекційної програми) і повторну діагностику підлітків (після реалізації психокорекційної програми).

Рис. 2. Загальна програма корекційно-профілактичної роботи з підлітками в процесі десубкультуризації

В основі програми тренінгу покладено положення про те, що головною психологічною умовою корекції несприятливих варіантів розвитку особистості, а також умовою, яка дозволяє

підлітку стати суб'єктом саморозвитку є досягнення деякого певного рівня особистісної самосвідомості.

Розроблена нами комплексна програма психокорекції агресивної поведінки підлітків-неформалів (далі – Програма) містить дві частини: основну (психокорекційна робота з підлітками) та варіативна (просвітницька робота з батьками та педагогами).

Рис. 3. Структура корекційно-профілактичної роботи з підлітками-неформалами

Реалізація програми передбачала 5 основних етапів профілактично-корекційної роботи.

Психокорекційний етап спрямований на встановлення контакту з підлітками, спонукання бажання взаємодіяти, зняття тривожності.

Аналітичний етап. На цьому етапі здійснюється обробка даних психодіагностичного дослідження після впровадження Програми. За етапом діагностики слідує етап рефлексії – індивідуальне обговорення з дітьми результатів тестування.

Етап «охоплення» значущих дорослих (батьків і педагогів). На цьому етапі проводяться батьківські збори і семінари для вчителів. Тема батьківських зборів може бути сформульована як «Індивідуально-особистісні риси підлітка», причому тут необхідно зробити акцент на емоційній нестабільності і моральній нестійкості. «Агресивні діти, як правило, виростають в сім'ях, де дистанція між дітьми і батьками велика, де мало цікавляться розвитком дітей, де не вистачає тепла і ласки, ставлення до вияву дитячої агресивності байдуже або поблажливе, де в якості дисциплінарних впливів замість турботи і терплячого пояснення віддають перевагу силовим методам, особливо фізичним покаранням».

Етап ресоціалізації. Максимум уваги приділяється гармонізації та оптимізації розвитку підлітків, перехід від негативної фази розвитку до позитивної, оволодіння способами взаємодії зі світом і самим собою.

Заключний етап програми. На цьому етапі відбувається прийняття нових соціальних ролей у нових умовах розвитку, підтримки і співробітництва, причому зміна ролі повинна здійснюватися не тільки підлітками, але й дорослими, включеними до соціальних відносин.

Розроблена Програма корекції агресивної поведінки підлітків, передбачає комплексний підхід до профілактичної та корекційної діяльності, містить методики відповідної індивідуальної та групової роботи.

Пропоновані теми Програми охоплюють питання, спрямовані на розвиток особистості, мотивування до активного залучення у процес планування подальшого життя, надання можливості оволодіння навичками безконфліктного спілкування, ефективної комунікації тощо. Означена Програма є не єдиним засобом вирішення проблеми агресивної поведінки підлітків і має застосовуватись в контексті ведення випадку підлітка, який виявляє агресивну поведінку. Профілактична робота буде ефективною, якщо паралельно учасник Програми отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні життєвих труднощів.

Тренінговий блок програми включає два компоненти: груповий та індивідуальний. Даний блок має на меті надати соціально-психологічну допомогу підліткам, схильним до агресивної поведінки, у подоланні насильницького стилю спілкування та в набутті навичок контролю агресії і гніву, умінь ефективної комунікації та партнерської взаємодії у соціальному оточенні.

Групові та індивідуальні заняття тренінгового блоку Програми складаються із сукупності форм та методів, що у поєднанні дають позитивний профілактичний ефект та дозволяють надати підліткам необхідні знання, відпрацювати уміння і навички, що сприяють подоланню агресивної поведінки. Такими формами і методами є: інформаційні повідомлення, мозкові штурми, індивідуальна робота із завданнями, робота у міні-групах, робота з кейсами, інтерактивні вправи, рольові ігри, розповідь історій, робота з іграшками.

Позитивна динаміка кожного учасника групи визначається шляхом постійного спостереження за поведінкою учасників групи та їхньою реакцією на навчальний матеріал, а також за допомогою проведення порівняльного аналізу анкети визначення психологічного стану учасника тренінгової програми (додається до програми) щодо способів виявлення особистих емоційних переживань на початку та після закінчення програми.

Таблиця 1

Анкета визначення психологічного стану учасника тренінгової програми

Оцінка стану	Характеристики	Оцінка стану
від -1 до -10	Прийняття себе	від +1 до +10
від -1 до -10	Емпатія	від +1 до +10
від -1 до -10	Стресостійкість	від +1 до +10
від -1 до -10	Вербальне самовираження	від +1 до +10
від -1 до -10	Фізичне регулювання	від +1 до +10
від -1 до -10	Тривожність	від +1 до +10
від -1 до -10	Психоемоційне напруження	від +1 до +10

До тренінгу та після тренінгу в анкеті необхідно оцінити рівень запропонованого показника на позитивній чи негативній шкалі. Увага звертається на те, що деякі показники є зворотними. Якщо в учасника, наприклад, прийняття себе на «5», він ставить відповідну позначку посередині позитивної шкали, якщо незадоволеність собою – то на негативній шкалі. У той же час, якщо він відчуває тривогу на 5 балів, то позначку необхідно поставити на позитивній шкалі (тобто у нього присутній означений показник).

Корекційна робота проводилася проводилось у містах України. До участі в дослідженні були залучені учасники різноманітних молодіжних субкультур (60 підлітків віком 14-16 років) для яких характерні прояви імпульсивної поведінки, фізична і вербальна агресія, невміння переживати невдачі, відсутність навичок ефективної комунікації з ровесниками та дорослими.

У ході повторного дослідження (після впровадження превентивно-корекційної роботи) було встановлено, що виявлено участь у Програмі сприяє подоланню/зниженню рівня агресивності, здатності контролювати власну поведінку, розвитку соціальних навичок; формуванню почуття відповідальності за власні дії, спосіб життя; готовності до процесу десубкультуралізації (виходу із середовища субкультури).

Рис. 4. Зниження рівня особистісних деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи

Узагальнення результатів емпіричного дослідження після впровадження превентивно-корекційної роботи показало, що у представників молодіжних субкультур на 45-50% знизився рівень вираженості особистісних деструкцій, що свідчить про ефективність тренінгової програми щодо розвитку конструктивної поведінки у середовищі молодіжних субкультур.

Після проведення психокорекційної роботи 65% від загальної кількості учасників, що брали участь у Програмі, виявили бажання здійснити вихід із середовища молодіжної субкультури і взяти участь у програмі ресоціалізації осіб в процесі десубкультуралізації, що також підтверджує ефективність Програми.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Психологічна профілактика та корекція агресивної поведінки підлітків повинна мати комплексний, системний характер і враховувати основні характерологічні особливості агресивних підлітків: відсутність контролю над своїми емоціями; обмежений набір поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; відсутність емпатії, рівень тривожності, диференційованість і адекватність самооцінки.

Ефективним способом корекції агресивної поведінки підлітків є здійснення комплексного підходу в рамках спеціально розробленої програми з розвитку навичок конструктивного управління агресією з використанням поєднання різноманітних способів і методів психологічної профілактики та психокорекції за участю не тільки підлітків, а й дорослих, безпосередньо взаємодіючих з ними.

Список використаних джерел

1. Долгова В. И. Формирование эмоциональной устойчивости личности / В. И. Долгова, А. А. Напримерова, Я. В. Латышин. – Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 167 с.
2. Змановская Е. В. Девиантология (психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – Москва: Академия, 2003. – 288 с.
3. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А. Клейберг. – Москва: ТЦ «Сфера», 2003. – 160 с.
4. Мойсеева О. Є. Психологія агресивності підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. Є. Мойсеева. – Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. – 38 с.
5. Мушкевич М. І. Принципи психологічного супроводу сім'ї, яка має проблемну дитину / М. І. Мушкевич // Психологічні перспективи / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Луцьк, 2014. – Вип. 23. – С. 227–237.
6. Осипова А. А. Общая психокоррекция: учебное пособие для студентов вузов / А. А. Осипова. – Москва: ТЦ «Сфера», 2000. – 508 с.

7. Петрова А. Б. Психологическая коррекция и профилактика агрессивных форм поведения несовершеннолетних с девиантным поведением: практическое руководство / А. Б. Петрова. – Москва: Флинта, 2008. – 152 с.
8. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодежных субкультур: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Л. В. Шабанов. – Томск: Томский гос. ун-т, 2002. – 22 с.
9. Шабанов Л. В. Социально-психологические характеристики молодежных субкультур: социальный протест или вынужденная маргинальность? / Л. В. Шабанов. – Томск: Томский гос. ун-т, 2005. – 399 с.

References

1. Dolgova V. I. Formirovanie jemocional'noj ustojchivosti lichnosti / V. I. Dolgova, A. A. Naprimerova, Ja. V. Latjushin. – Sankt-Peterburg: RGPU im. A. I. Gercena, 2002. – 167 s.
2. Zmanovskaja E. V. Deviantologija (psihologija otklonjajushhegosja povedenija): ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij / E. V. Zmanovskaja. – Moskva: Akademija, 2003. – 288 s.
3. Klejberg Ju. A. Psihologija deviantnogo povedenija / Ju. A. Klejberg. – Moskva: TC «Sfera», 2003. – 160 s.
4. Mojseeva O. Є. Psihologija agresivnosti pidlitiv: avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja d-ra psihol. nauk: 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihologija» / O. Є. Mojseeva. – Kiïv : In-t psihologii im. G. S. Kostjuka NAPN Ukraïni, 2011. – 38 s.
5. Mushkevich M. I. Principi psihologichnogo suprovodu sim'ï, jaka maє problemnu ditinu / M. I. Mushkevich // Psihologichni perspektivi / Shidnoevrop. nac. un-t im. Lesi Ukraïnki, In-t soc. ta polit. psihologii NAPN Ukraïni. – Luc'k, 2014. – Vip. 23. – S. 227–237.
6. Osipova A. A. Obshhaja psihokorrekcija: uchebnoe posobie dlja studentov vuzov / A. A. Osipova. – Moskva: TC «Sfera», 2000. – 508 s.
7. Petrova A. B. Psihologicheskaja korrekcija i profilaktika agresivnyh form povedenija nesovershennoletnih s deviantnym povedeniem: prakticheskoe rukovodstvo / A. B. Petrova. – Moskva: Flinta, 2008. – 152 s.
8. Shabanov L. V. Social'no-psihologicheskie harakteristiki molodezhnyh subkul'tur: avtoref. dis. na soisk. uch. step. kand. psihol. nauk: spec. 19.00.05 «Social'naja psihologija» / L. V. Shabanov. – Tomsk: Tomskij gos. un-t, 2002. – 22 s.
9. Shabanov L. V. Social'no-psihologicheskie harakteristiki molodezhnyh subkul'tur: social'nyj protest ili vynuzhdennaja marginal'nost'? / L. V. Shabanov. – Tomsk: Tomskij gos. un-t, 2005. – 399 s.

V. R. PAVELKIV. CHANGES OF THE LEVEL OF PERSONAL DESTRUCTIONS EXPRESSION OF YOUTH SUBCULTURES REPRESENTATIVES AFTER PREVENTIVE AND CORRECTIONAL WORK IMPLEMENTATION.

The article presents scientific and theoretical survey of native and foreign researches dedicated to the problem of minimization of destructive and aggressive behavior manifestation.

It is presented in the article the interpretation of principles, structure and content, methods of implementation and testing of complex innovative preventive and correctional technologies aimed at lowering expression level of personal destruction of youth subcultures representatives.

It is described the model of constructive behavior development in youth subcultures environment. New data concerning effect of purposeful methods of psycho correction on minimization of personal destruction manifestation in adolescence were obtained. The peculiarities of peers, teachers and parents involving into prevention and correction of destructive forms of behavior were discovered.

Key words: adolescent-informal, subculture, destruction, aggressive behavior, destructive behavior, prevention, prophylaxis, psychological correction.

УДК 159.923.2-053.6(045)

Ю. В. ПОДКОПАЄВА, О. В. ГІРЧУК

DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi12.71

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ САМОСТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлений теоретичний аналіз особливостей формування самоставлення у дітей та підлітків. Проаналізовано зміни, які відбуваються у моделі поведінки школярів. Констатовано, що соціально-психологічні умови суттєво впливають на процес формування самоставлення особистості учня: школярі молодшого шкільного віку орієнтуються на зовнішню оцінку, а підлітки